

pro něj stále byl především objektem péče a výchovy. Obdobnou rétorikou hovořili „anarchisté olšanské vily“ i o ženách, jejichž lidský rozměr se pro ně „vyčerpával jejich sexualitou“ (s. 61). Revizionistický text poskytla i Dagmar Mocná, jež se snaží (a dojde, že přesvědčivě) vymanit dílo Jana Nerudy z úzkých mantinelů marx(-leninské) interpretace tohoto spisovatele jako ostrého kritika špatných materiálních poměrů českého lidu. Mocná naopak ukazuje místa, kde Neruda ironizoval klíše literárního realismu, či jeho zájem o hlubiny lidské duše a existenciální tóny jeho díla, které přehlušují materialistické důrazy. Po analytické stránce je dále zajímavý text Kateřiny Piorecké o městských perifériích v povídkách od Josefa Kajetána Tyla, zajímavou pramennou základnu pak využívá Blanka Hemelíková ve své studii o chudobě v satirickém humoru.

Zdánlivě nesouvisejícími texty jsou studie Hany Mášové a Stanislavy Musilové (Klečákové). Obě však spojuje propojování hned několika perspektiv, což se v obou případech ukazuje jako badatelsky velice plodný přístup. Mášová ve svém textu sleduje vývoj vědy o duševně nemocných, dějiny spíše neúspěšných návrhů na jejich socializaci spolu s architekturou ústavů, kde byli schraňováni. Propojování genderu a vězeňství zvolila jako svou perspektivu Musilová v rámci mikrohistorického příspěvku o ženě v trestním právu a trestněprávní praxi.

Ve výčtu zajímavých příspěvků (a přístupů) bychom mohli pokračovat. Některé studie však nedosahují metodologické ani empirické úrovně ostatních textů a jsou spíše antikvářsko-sentimentálního charakteru. Avšak ani to při četbě sborníku není tolik rušivé, jelikož tyto texty mohou obohatit obecné pohledy o lokální rozměr. Sborník tedy představuje široké spektrum možností studia chudoby či sociální otázky a může se tak stát inspirací pro další badatele.

Jakub Raška

Lucie CVIKLOVÁ, *Zlepšení norem týkajících se lidských práv LGBT menšiny z hlediska vývoje lidských práv v oblasti mezinárodního práva / Advancement of human rights of LGBT minority through the perspective of international human rights law, Saarbrücken, Lambert Academic Publishing, 2013, 97 s., ISBN 978-3-659-44462-3*

Monografie Lucie Cviklové, v roce 2013 uveřejněná německým nakladatelstvím Lambert Academic Publishing na devadesáti sedmi stranách, je věnována problematice homosexuality v různých kulturních okruzích a postupnému zrovnoprávnění osob s jinou než heterosexuální orientací ve vybraných státech světa. Vývoj negativních a pozitivních práv LGBT menšiny je přitom kladen do souvislosti se společenským systémem či převažujícím náboženstvím v konkrétních zemích nebo společensko-kulturních souvislostech a autorka se snaží odpovědět na následující otázky: Jak se konkrétní náboženství, společnosti a zákonodárství vypořádaly a vypořádávají s nároky homosexuálně orientovaných lidských subjektů, kteří usilují o širší společenské uznání? Lze identifikovat společné znaky týkající se sociálních politik západních společností a křesťanských církví nebo je možné hovořit o podstatných rozdílech mezi těmito entitami? Je možné vyslovit hypotézu o souvislostech mezi náboženstvím a občanskými právy homosexuálně orientované menšiny?

Autorka se rozhodla práci ukotvit ve třech stěžejních rámcích, respektive ji strukturovat do třech kapitol. V první kapitole věnuje pozornost vztahu mezi homosexualitou a náboženstvím; na základě podrobného rozboru myšlenkového odkazu Michela Foucaulta a Judith Butlerové především klade důraz na pojetí homosexuality ve starověké a středověké Evropě. Zatímco ve starověké Evropě homosexuální vztahy nebyly ničím neobvyklým, z pohledu křesťanství byla homosexualita považována za hřích narušující monogamii a především sexuální věrnost v manželském svazku. Některé další pasáže první kapitoly jsou také věnovány historickým aspektům či toleranci vůči homosexualitě na základě Koránu či vysvětlují širší souvislosti tolerantního postoje vůči ní až do příchodu křesťanských misionářů.

Lucie Cviklová například poukazuje na to, že kriminalizace homosexuality mezi dvěma dospělými je běžnou a krutou praxí v zemích s převažujícím vlivem islámu a že různé typy fyzických trestů existují v trestních zákonících více než třiceti zemí s převládajícím islámským náboženstvím. Na základě islámských zákonů je potrestání homosexuality podmíněno výpovědí čtyř svědků, přičemž DNA test je považován za nejčastější důkaz přítomnosti v době aktu. Například ukamenování k smrti, sto ran bičem nebo vyhození z vysoké budovy jsou běžné rozsudky založené na vysvětlení skupiny islámského práva nazývaného šaría v Íránu a Saudské Arábii. V dnešní době je možné hovořit o třiceti šesti zemích s převažujícím vlivem islámu tvrdě trestajících homosexualitu, přičemž v řadě z nich dokonce existuje trest smrti; například od konce islámské revoluce v roce 1979 byl v Íránu vynesen rozsudek nad více než čtyřmi tisíci homosexuály.

Lucie Cviklová tyto tvrdé tresty vysvětluje vlivem náboženství (které je považováno za jediný zdroj zákonů) či primitivními ústavními normami; dále v těchto zemích je nahlíženo na mezinárodní právo v oblasti lidských práv jako na etnocentrickou vnucenou právní argumentaci. V Íránu je sexuální nesvoboda považována za státní misi a na základě íránského trestního zákoníku stejnopohlavní svazky mezi muži a ženami jsou posuzovány různým způsobem.

Podle autorky studie najít odpověď na to, jaký postoj zaujímá vůči homosexualitě křesťanství, je nesnadným úkolem zejména z toho důvodu, že homosexualita je hodnocena odlišně různými křesťanskými proudy či církvemi a neexistuje žádný společný pohled na tento fenomén. Zatímco některé křesťanské církve a zejména katolictví považují homosexuální chování za hřích, jiné na něj pohlížejí jako na přirozené a přijatelné chování. Za nejrozvinutější zemi je přitom považováno Švédsko, ve kterém výrazně převažuje pozitivní přístup k právům homosexuálně orientovaných lidí; na homosexualitu není nahlíženo jako na nemoc, ale jako na alternativní způsob života. Švédská církev je vůči homosexuálnímu chování velmi tolerantní; o tento přístup k homosexuálům se zasloužila například děkanka biskupství švédské církve ve Stockholmu Eva Brunne, která sama od roku 2001 žije v registrovaném partnerství a veřejně podporuje myšlenku rovnosti homosexuálně orientovaných aktérů.

Druhou kapitolu Lucie Cviklová věnuje negativním právům LGBT menšiny, tj. různým druhům trestů narušujících uzákoněná pravidla pro běžné heterosexuální páry. Tak zatímco podle íránského trestního zákoníku je homosexuální chování postihováno trestem smrti, zákonodárství ve Spojených státech amerických je vůči aktérům s odlišnou sexuální orientací podstatně shovívavější. I když ani ve Spojených státech

amerických nebyla homosexualita přijímána nekriticky, ve srovnání s islámskými zeměmi byly sankce mírnější; nejčastějším trestem byla pokuta nebo uvěznění. Důsledky zákonodárných opatření a soudních rozhodnutí vedly i k významným společenským dopadům v tom smyslu, že různé předsudky ztěžovaly a ztěžují homosexuálně orientovaným aktérům působení v pracovních vztazích stejně tak jako v širším společenském prostředí; z důvodu své jiné sexuální orientace narážejí na problémy s pracovním uplatněním či udržením kontaktů se svými blízkými či rodinou.

V této souvislosti Lucie Cviklová poukazuje i na to, že jedněmi z prvních propuštěných obětí z důvodu diskriminace na základě transsexuální orientace byli Arthur Andersen či Audr Sommers. Ještě před několika desítkami let byly ve Spojených státech amerických hlavním důvodem tohoto diskriminačního chování ze strany zaměstnavatelů neexistující právní úpravy, které by byly schopny účinně chránit zaměstnance odlišné genderové identity či sexuální orientace. Pozornost je věnována i původním neformálním snahám homosexuálů usilujících o uchování jejich sexuální orientace v soukromí, která byla velmi často náhodou odhalena zastánci či vykonavateli tehdejších platných zákonů trestajících jinou než heterosexuální orientaci; tj. homosexualitu, lesbismus, transsexualitu a bisexualitu.

Dále Lucie Cviklová zdůrazňuje i skutečnost, že na rozdíl od většiny zemí Středního východu a jmenovitě Íránu Evropský soud pro lidská práva podobně jako Nejvyšší soud Spojených států amerických začal postupně rušit zákony proti homosexualitě ve většině evropských zemí už na začátku osmdesátých let; tyto trendy je možné doložit rozsudkem Dudgeon proti Spojenému království. Aktivista Jeff Dudgeon obhajoval homosexualitu v Severním Irsku, kde byl vyslýchán soudními orgány kvůli své genderové identitě a sexuální orientaci; po vyplnění stížnosti u Evropského soudu pro lidská práva soud souhlasil s rozhodnutím Evropské komise, že kriminalizace homosexuality je porušením článku Úmluvy o lidských právech a základních svobodách. Tento konkrétní případ dekriminalizoval homosexualitu a stal se příčinou požadavku Rady Evropy, že by žádný členský stát neměl kriminalizovat mužské či ženské homosexuální chování; na základě tvrzení této instituce kriminalizace mužského homosexuálního chování v Anglii, Walesu a Irsku totiž porušuje evropskou Úmluvu o lidských právech a základních svobodách. Tehdy platné trestní zákony v Severním Irsku trestaly homosexualitu až odnětím svobody na doživotí a akty závažné neslušnosti — spáchané veřejně nebo v soukromí — odnětím svobody až na dva roky. Evropský soud pro lidská práva se v této věci neztotožnil s námitkou vlády, že severoirská legislativa týkající se homosexuálního chování je nezbytnou složkou demokratické společnosti za účelem ochrany mravnosti.

Ve třetí kapitole autorka věnuje svoji pozornost pozitivním právům homosexuálů a zejména podporování práv společenských aktérů s jinou než heterosexuální orientací. Jsou uváděny různé argumentace vysvětlující, proč je homosexuálně orientovaným aktérům odpíráno právo na uzavírání manželství či adopci dětí; zastánci těchto diskriminačních názorů jsou přesvědčeni o negativním vlivu osob stejného pohlaví na vyrůstání a výchovu dětí v tom smyslu, že dětem chybí mužské a ženské vzory chování a jednání. Například před několika desítkami let negativní rozhodnutí francouzských úřadů ohledně adopcí osob stejného pohlaví bylo odmítnuto soudci Evropského soudu pro lidská práva. Představitelé nižších i vyšších francouzských soudních

instancí v tomto případě známém jako *E. B. proti Francii* (jednalo se o dvě lesbické ženy žijící v jedné domácnosti) argumentovali tím, že vývoj dítěte vychovávaného dvěma lesbickými ženami by byl negativně ovlivněn kvůli nepřítomnosti mužského autoritativního vzoru. Tato patriarchální perspektiva je konfrontována s různými údaji usilujícími o vyvrácení či popření diskriminačních mechanismů uplatňovaných při adopčních procedurách týkajících se LGBT menšiny. Například z výsledků výzkumu realizovaného v roce 1977 Lawrenceem Kurdkem (kterého se zúčastnilo dvě stě třicet devět heterosexuálních párů, sedmdesát devět mužských homosexuálních párů a padesát jedna lesbických párů) vyplynulo, že rodiče stejného pohlaví jsou stejně dobrými či dokonce lepšími rodiči než heterosexuální páry. Dále například studie Zuzany Golombok — založená na srovnávací perspektivě empirického výzkumu dvaceti sedmi rodin vychovávajících děti matkou samoživitelkou na jedné straně a dvaceti sedmi rodin vychovávajících děti dvěma lesbickými ženami na straně druhé — neprokázala podstatné rozdíly, co se týče chování dětí včetně jejich sexuální orientace či jejich schopnosti vytvářet si zodpovědné vztahy.

Za významný přínos v oblasti mezinárodního práva týkající se zlepšení norem ohledně postavení LGBT menšiny je podle Lucie Cviklové třeba považovat takzvaná *Yogyakarta pravidla*, kritizující zneužívání lidských práv a usilující o vymezení pozitivních práv lidí s odlišnou genderovou identitou a sexuální orientací. *Yogyakarta pravidla* byla formulována na Gadjah Mada universitě na Jávě a jejich autoři jsou převážně specialisté v oblasti lidských práv; východiskem těchto pravidel je přesvědčení, že se lidé rodí důstojní a svobodní včetně lidí s odlišnou genderovou identitou a sexuální orientací.

Autorka studie dále poukazuje na to, že samotný dokument *Yogyakarta pravidel* obsahuje dvacet devět pravidel a šestnáct závěrečných doporučení, určených představitelům národních států, nevládních organizací, agentur OSN a Vysokého komisaře OSN pro lidská práva. Jednotlivá pravidla se snaží čelit různým formám zneužití, ke kterým patří vraždy, znásilňování, všechny formy tělesného a psychického mučení, obchodování s lidmi, vykořisťování a odepření různých forem svobodného projevu a shromažďování. Dále jsou zakazovány různé formy diskriminace vztahující se k imigraci, omezování na trhu práce, v bydlení, vzdělávání, zakládání rodiny, získání azylu, účasti na kulturním a veřejném dění či přístupu k různým institucím zajišťujícím spravedlnost. Zcela explicitním způsobem je ochrana práv členů LGBT menšiny vyjádřena v posledním článku E pravidla dvacet sedm, dovolávajícího se „podpory uznání a akreditování organizací podporujících a chránících lidská práva osob s různými sexuálními orientacemi a genderovými identitami na národní i mezinárodní úrovni.“ V závěru v pravidlech dvacet osm a dvacet devět jsou vysvětleny mechanismy zodpovědnosti a nápravy v případě porušování výše uvedených pravidel.

Přestože Lucie Cviklová spíše zdůrazňuje význam prosazování práv LGBT menšiny, studie poskytuje vyvážený pohled na legitimizační strategie zastánců či odpůrců rozšiřování práv aktérů s odlišnou genderovou identitou a sexuální orientací. Hlavním přínosem studie je vysvětlování souvislostí mezi lidskými právy a vývojem nároků formulovaných LGBT menšinou či kauzalita/spřízněnost mezi různými náboženskými směry na jedné straně a společenským či právním uznáním aktérů s odlišnou genderovou identitou a sexuální orientací na straně druhé.

Kromě historicko-právního rozboru proměn postavení LGBT menšiny z hlediska odlišného vlivu náboženství na různých kontinentech by bylo žádoucí autorčin výzkum zasadit do širších historických souvislostí vývoje v českých zemích a na Slovensku prostřednictvím odpovědí na řadu dalších otázek. Jedná se například o různou intenzitu vlivu náboženství na postavení homosexuálů v české a slovenské části meziválečného Československa, ustavení společné poválečné československé sociální politiky vůči LGBT menšině na základě východisek komunistické ideologie, vliv rozpadu federativního Československa na legislativu a vymahatelnost práv ze strany LGBT menšiny v současné České a Slovenské republice coby nástupnických státech, odlišnou hladinu společenské tolerance vůči různým formám zviditelňování této skupiny stejně tak jako řadu dalších regionálních problémů.

Radka Konvičková

70 Jahre nach der Befreiung: Das Konzentrations- und Vernichtungslager Auschwitz und die deutsche Besatzungsherrschaft in Polen. Internationale Jugendbegegnung des Deutschen Bundestages zum Tag des Gedenkens an die Opfer des Nationalsozialismus (22. – 27. ledna 2015, Berlin – Kraków – Oświęcim)

Již po devatenácté se v lednu 2015 uskutečnilo *Mezinárodní setkání mládeže*, pořádané německým Spolkovým sněmem u příležitosti každoročního připomenutí památky obětí nacismu. Delegation studentů z Německa a dalších zemí v jeho rámci navštíví místa spojená s pohnutou minulostí druhé světové války a se zločiny, spáchanými ve jménu nacistické ideologie. Téma letošního setkání určilo výročí nad jiné významné, neboť 27. ledna uplynulo sedmdesát let od osvobození vyhlazovacího tábora v Osvětimi, který se stal jedním z celosvětově nejvýraznějších symbolů tragédie holokaustu. V rámci obsáhlého, pečlivě zorganizovaného šestidenního programu jsme proto měli spolu s dalšími sedmdesáti šesti účastníky z celkem třinácti států možnost diskutovat v Berlíně, Krakově i v samotné Osvětimi o způsobech, jakými je v současném Německu a Polsku vzpomínáno a prezentováno období let 1939–1945. Specifické místo v diskuzi pak náleželo promyšlení otázky, jakou pozici by v soudobé vzpomínkové kultuře a politice paměti měl zaujímat osvětimský památník.

Osvětim není navzdory obecnému povědomí spojena pouze s areálem někdejšího vyhlazovacího tábora. Její historický i současný všední život nám naznačila prohlídka historického jádra města a židovského muzea, umístěného v jediné místní synagoze, která během války unikla demolici. Nevídné mrazivé počasí zásadně umocnilo následující celodenní návštěvu osvětimského památníku, jehož *genius loci* jinak v posledních letech nezadržitelně vyprazdňuje masová turistická návštěvnost. Při letmé prohlídce tzv. národních výstav zde vyvstala i možnost srovnání soudobých muzeologických přístupů: svou neokázalou působivostí vyniká nová židovská expozice *Shoah*, zatímco vizuálně mdlá a informačně přehuštená expozice České republiky na žádoucí „omlazení“ stále čeká. Jako velmi produktivní se ukázala reflexe návštěvy památníku v rámci pracovních skupin, při níž vystoupily do popředí odlišné způsoby nahlížení problematiky holokaustu v mateřských zemích jednotlivých účastníků.